

áldást fog terjesztetni, mert áldás a nemes érzelem, áldás az, ha a nép zöme megtanulja szeretni és védeni a gyámoltalanságában oly kedves gyermekeket. Ki nem gyermekvédő, bármily hivatása legyen is az életben, csak félelme marad örökké.

GYÖRGY ALADÁR.

A GYENGETEHETSÉGÜEK ISKOLÁZTATÁSA.

A szakadatlanul serényen dolgozó német pädagogia az utolsó évtizedekben egy újabb fajta iskolát teremtett azon czélből, hogy az általános tankötelezettség ne csak névleg valamennyire, a szellemileg és testileg épekre, hanem olyanokra is kiterjeszthesse áldásos hatásait, a kik a rendes átlagos tehetségükkel lépést tartani merőben képtelenek. S a mi különös érdekességet kölcsönöz, az azon körülmény, hogy a gyengetehetségűek iskolája nem az általános, a népiskolából fejlődött, hanem egy már régebbi szakiskolából, az idiótaintézetekből. Úgy látszik, a népiskola azon elemeket, a melyek az általa kitűzött céloknak eleget tenni nem tudtak, egyszerűen lerázta, mint tanításra alkalmatlanokat. A szegény szülők — mi maradt nekik egyéb hátra — a hülyeintézetekhez fordultak, melyeknek vezetői hivatásból foglalkoztak a gyengébb-tehetségűek kiképzésével és minthogy régebben ezek magánkezekben voltak, — most már Poroszországban is a provinciák kezében vannak — a tehetősebb szülők révén igen szép jövedelemre tehettek szert az ilyen gyermekek kiképzésével, a mi azonfelül könnyebb is volt, mint a tényleg hülyékkal való foglalkozás.

A legrégebb ilyen iskola Lipcsében van. *Dr. Kern*, a jelenleg is fennálló hasonnevű hülyeintézet megalapítója adta létesítéséhez az impulsust a 60-as évek elején a leipzig-i «Pädagogische Gesellschaft»-ban tartott előadásával. 1864-ben pedig a drezdai *Stötzner* adta ki füzetét: «Schulen für schwachbefähigte Kinder (Nachhilfschulen)» cím alatt. Sokáig tanakodtak azon, hogy mily formában kell életbe léptetni. A sok tanácskozásra végre 1881-ben megnyílt *Karl Richter* iskolaigazg. vezetése alatt a «Leipziger Schwachsinnigen-Schule», melynek jelenleg már 14 osztálya van, míg 3 osztály van Leipzig-Plagwitzben és egy osztály Leipzig-Göhlisban. Úgynevezett «Nachhilfeklassen» már régebben léteztek: Halle a S-ban

1863 óta, Dresdenben Stötzner buzgólkodása folytán előbb mint Leipzigban, 1867 óta; előbbi 1894-ben, utóbbi 1888 óta van önállósítva. A gerai fennáll 1876, az apoldai 1877 óta.

Elberfeldben megnyitották 1879 okt. 1-én, Braunschweigban 1881. május elsején; mindkét helyen állítólag csak Stötzner-füzetét ismerték.

1883-ban	állított	Dortmund és Halberstadt;
1884-ben	"	Königsberg, Krefeld, Lübeck;
1886-ban	"	Guben, Köln;
1888-ban	"	Düsseldorf, Aachen, Kassel, Halle, Karlsruhe;
1889-ben	"	Altona, Bremen, Frankfurt;
1890-ben	"	Erfurt, Nürnberg;
1891-ben	"	Chemnitz, Weimar, Gotha;
1892-ben	"	Breslau, Hannover, Hamburg, Magdeburg, Mainz, Stettin;
1893-ban	"	Charlottenburg, Görlitz, Nordhausen;
1894-ben	"	Barmen;
1895-ben	"	Brandenburg, Essen, Göttingen;
1896-ban	"	Lüneburg, Eisenach;
1897-ben	"	Kottbus, Posen, Glogau, Pfortheim, Danzig.

Kielhorn statisztikája szerint 1893/4-ben 32 német városban volt ily Hülffsschule, (így nevezik azokat, nehogy a közönséget elijesszék): 110 osztályban 115 tanító 2290 gyermeket oktatott. Számuk azóta folyton növekedett. A bremeni iskola vezetője, *Wintermann*, kérdőívek alapján az összes Hülffsschulék statisztikáját földolgozta és az e téren működők első kongresszusán, Hannoverben 1898-ban bemutatta. Szerinte 52 német városban 202 osztályban 2400 fiú és 1881 leány összesen 4281 gyermek részesült megfelelő oktatásban. Nem is csoda, ha az ezen iskolákban működők, akik eddig a Verband der Idioten-Erziehern-ekkel együtt működtek, az 1897-iki heidelbergi Verbandstagon — úgy veszem észre — személyi okokból összekaptak, minek eredményé egy önálló Verbandstag lett, mely 1898-ban Hannoverben, 1899-ben Kasselben zászlója alá tömörítette híveit. A résztvevők száma az első gyűlésközzel 120, a második alkalmával 129 volt; köztük több külföldi vendég, Magyarországból azonban senki.

A külföld követte a német példát. Zürichben 1891 április havában létesült és *Fisler* tanító odaadó vezetése folytán virágzik. Egyébként Svájc más városában, Bernben, Baselben is láttam ilyen iskolát 1896-ban, sőt akkor Lausanne, mint első francia város készült az első osztályt megnyitni. Ausztriában Bécs városa létesített ilyen iskolát, Linzben pedig tervezik; nálunk a hülyék intézetével kapcsolatban létesült, a mi nézetem szerint nagy hiba. Kopenhágában a Verbandstagon jelen volt képviselők ajánló jelentése folytán létesítettek osztályokat. Francia, Angol, Svédország a kis Hollandia (Amsterdam és Rotterdam) is buzgólkodnak e téren. Sőt Ausztráliában is már 11 Hülfsschule volt 1898-ban. Igen érdekes, hogy a nagy német Metropolis, melyet lakói magok *Wasserkopf*-nak csúfolnak, csak 1898 őszén létesítette az első osztályokat.

A gyengetehetségűek iskolájának ezen fejlődése már magában a legjobb bizonyíték a szükségessége mellett. 45 iskolából — Wintermann szerint — 2364 bocsátott el 1898-ig, hozzávéve a fentemlített 4281 gyermeket, kik statisztikája összeállításakor az iskolába jártak, leszámítva azokat, a kik más iskolába (hülye, siket, vakok) voltak beosztva, 6315 gyermek élvezte ezen új iskolanem áldásos működését. Ezen szám azóta bizonyára tetemesen megnövekedett, mert Berlin is létesített megfelelő számú osztályt. Dr. Wehchan, hannoveri Stadtschulrath szerint minden 20000 lakóst számláló városnak volna ilyenre szüksége. 1894-ben Aachen, Altona, Bremen, Braunschweig, Chemnitz, Dresden, Düsseldorf, Elberfeld, Krefeld, Köln, Leipzig és Lübeck városok külön iskoláiban 1457 gyermek volt, e 12 német város lakossága pedig 2173000 lakóst számlált akkor, az az 1491 (kerek számban 1500)-ra esett egy gyengetehetségű gyermek. E szám azóta emelkedett a szorgosabb vizsgálat folytán, pl. Braunschweig 120,000 lakóssal 158 gyermeket taníttatott külön iskolájában, azaz 750 lakósra esik egy gyengetehetségű. Pontos felvételeket eszközöltek Berlinben.

Ugyanis *Dr. S. Kalischer* idegorvos, *dr. Moll* szemorvos, *dr. H. Neumann* magántanár és *dr. Teichman* torok-, orr-, és fül-orvos a berlin-városi Schuldeputation engedélyével 10 berlini Gemeindeschuleban megvizsgálták az ülte maradt gyermekeket. Sajnálataukra, a három alsó osztályból csak azon gyermekeket utasították vizsgálat alá, kik a jelenlegi vagy az előző osztályba két éven át jártak: ekkép azok nem kerültek vizsgálat alá, különösen

az újonnan belépettek, a-kik még két éven át nem jártak, hasonlóképp azok sem, a kik gyenge előmenetelük daczára rövidebb idő alatt kerültek felső osztályba. Berlin összes (213) iskolájában 1897 májusában 193,763 gyermek járt, a fenti 10 iskolába pedig 10,132 fiú és leány, kik közül 255 (= 2·5%) vizsgálatra került.

A vizsgálat alapját a tanító által kitöltött kérdőív képezte; ez felvilágosítást adott, hogy a gyermek az egyes osztályokban meddig tartózkodott, milyen volt a szorgalma, viselkedése, mennyi időt mulasztott, mily feltűnő sajátságokat észleltek rajta stb. Szülőket nem kérdeztek. A szellemi képesség vizsgálata okozta a legtöbb nehézséget, s míg egyes gyermekek külseje és viselkedése már is elárulta csekélyebb szellemi tehetségüket, addig másokhoz célirányos kérdéseket intéztek, megtudandó: vajjon a gyermek érzéki felfogása, hely-, idő-, alak- és színérzése a gyermek korának megfelelő-e. Felfogóképességük, emlékező-tehetségük, fogalom-képzésük és érzési életük megismerésére kérdéseket kaptak a családi életből, a természetből, házból, udvarról, vallásból. Végül az eddig szerzett ismereteknek (különösen a számtanból) megállapítására a tanítók segítségét vették igénybe: 20—30 gyermek vizsgálata átlag 70—90 percet vett igénybe. A vizsgálatot egyszerre valamennyi orvos végezte: e célból a gyermekeket folyton kicserélték.

Gyengetehetségüknek azon gyermekek nyilvánították, a kiknek szellemi munkaképessége csökkent, akár gyengébb a felfogása, akár az emlékezése, de ezért konkrét fogalmakat képezni képes volt, tehát képes volt szellemi működéseket kifejtetni. *Gyengeelméjük* közé sorolták azokat, kiknek gyengébb képessége már laikusnak is feltűnő, tehát már erősebben ki van fejezve. A kiképezhetetleneket pedig az *idióták* közé sorolták, a kiknek gyenge szellemi tehetségének fejlesztése csakis állandó intézeti kezelés útján nyújthatott némi reményt. Nehéz volt az ösztönök perversitásában, hazugsághoz, kószaláshoz való hajlamban, stb. szenvedőknek besorozása.

A 255 gyermek közül 116 gyermek szellemi képessége volt a rendesnél kisebb (64 fiú és 52 leány), a tanulóknak 1·5%-a, köztük gyengetehetségű 68 (0·7%), kisebb fokban gyengeelméjű 25 (0·2%), nagyobb fokban 15 (0·1%), idióta 8 (0·08%). A negyedik osztályba járó (a legkisebb gyermek a hatodik osztályba lép) gyengetehetségük kevés kivétellel 12—13 évesek voltak. A 255 gyermek közül 26% szenvedett belsőbajban, 10% az idegrendszer zavarai-

ban, 64% az orrlégzés hiányosságában, 5% beszédfigyatelős volt, 35%-nak hallása, 19%-nak látása kisebb volt a rendesnél.* Azt azonban, hogy ezen testi bajok mennyire indokolták a gyermekek ülvemaradását, eldönteni képesek nem voltak.

Szerintük 68 gyengetehetségű közül 26, 25 mérséketlen gyengeelméjű közül 20, 15 gyengeelméjű közül valamennyi szorúl a Hilfsschulere, azaz a fiúk 0·8, a leányoknak 0·4, az összes gyermekeknek 0·6%-a. A tanítók az orvosi közreműködést is felette fontosnak jelezték.

Budapesten Verédy Károly dr. tanfelügyelő úr, ezen ügy lelkes előharczosa, összeíratta azon gyermekeket, kik két éven át ültek egy osztályban. Ezen adatok szerint a gyengetehetségűek száma 1000-nél többet tett volna ki, s általánosan feltűnt a kőbányai számok nagy volta. *Borbély Sándor*, a vácsi siketnéma iskola igazgatója 200—250-re becsüli a gyengetehetségű gyermekek számát, igazgatóktól nyert magánértesülések alapján. Ha a fenti átlagot elfogadjuk (1500 lakásra egy gyengetehetségű), összesen — Budapestet 600,000 lakosúnak felvevén — 400 gyengetehetségű tanulóra számíthatnánk, a mi elég tekintélyes szám. Ezen szám felrűg 800-ra, ha a braunschweigi arányt elfogadjuk (1 gy. t. 750 lakásra). A többi magyar városok megítélése végett szemünk előtt kell tartanunk, hogy 30000 lakosú városban van mindenesetre 20, esetleg 40 gyengetehetségű tanköteles, épen elég, hogy egy, esetleg két osztályt megtöltsenek. A berlini adatokat is felhasználhatjuk a gyengetehetségű tanulók számának megközelítő megállapítására. A 6—14 éves gyermekek Magyarorszáiban a lakosság 17·36 százalékát teszik; Berlinben a tanulóifjúság 0·6%-a olyan, melyik különoktatásra szorúl. A mi viszonyaink között tehát a lakosságnak közel 0·1%-át kell különoktatásra szorulóinak tartani; Budapest 600,000 lakosából pedig 600-at, a fentebb közölt számok középarányosát. Ezen szám leszál 450-re, ha a nálunk ténylegesen törvényes tanköteles kort (6—12 évig) vesszük tekintetbe. Mint-hogy három, egymástól igen eltérő alaphól indultam ki, számításaim csak nyernek valószínűségben, örülni fogok, ha adataim helyessége később be is bizonyúl.

A német városokban határozottan arra törekeshnek, hogy —

* Részletes kimutatás D. med. Wochenschrift 1898. évfolyam 1. szám 14. és 15. lap.

a helyi viszonyok számbavételével — különálló osztályokat, sőt a többi népiskoláktól teljesen független iskolákat, külön igazgató vezetése alatt, szervezzenek. Részemről leghelyesebbnek tartom a külön osztályok lehető központosítását, egy vagy több központban, hogy a fokozatosan előrehaladó tanítás lehetséges legyen. Ez természetesen csak kisebb városban vagy olyanban lehetséges, melynek forgalma egy vagy több központ felé törekszik, így pl. Budapesten is. Persze a helyi viszonyok némelykor leküzdhetlen akadályokat gördítenek a központosítás ellen. De ekkor is talán lehetséges a nagyobb tanulókat összpontosítani, míg a kisebbek, a kik egyuttal nagyobb számban is vannak, decentralizált osztályokban nyernének 2—3 éven át oktatást. A legerősebb ily centralizálást a berlini siketnéma iskolában láttam; az óriási Berlin minden részéből ide törekszenek a tanulók, kiket a város közúti vasúti bérletjeggyel ellát. Habár így némileg fölöslegesnek látszhatnék a foglalkozás a kérdéssel, hogy mily módon kellene a gyengetehetségűek iskoláztatását legczélszerűbben berendezni, mégis tekintve a nagy ellentállást, melyet ezen iskolákkal szemben nálunk kifejtettek, mint egyébként kezdetben mindenütt, szükségesnek vélem a kérdés ezen oldalával bővebben foglalkozni, abból a föltevésből indulva ki, hogy — *ismerve a tudás hatalmát* — senki sem akarja, miszerint ezen gyengébb-tehetségűek úgy nevelkedjenek, mint a virág a mezőn. Azokkal, a kik az iskoláztatást csak az átlagos tehetséggel megáldottakra akarják megszorítani, egyszerűen nem foglalkozom.

Bizonyára sokan hangoztatni fogják, hogy a népiskola is képes a gyengetehetségűeket kiképezni, csak gondoskodjanak a hatóságok arról, hogy egy osztályba ne járjon oly sok tanuló. A népiskolai tanítók képességében az ilyen gyenge tanulók tanítására egy csöppet sem kételkedem, de ha a tanulók számát a képzelhető minimumra, 30-ra szorítják le, az ilyen tanulók még sem lesznek képesek lépést tartani jobb észtehetséggel megáldott társaikkal. Tudtommal Kopenhágában elérték a tanulók számának fenti minimumát, legalább az osterfarimags gades Kommuneskolében otlétemkor úgy találtam, és a tanügyi hatóság német példa után mégis létesített külön osztályokat a gyengébb-tehetségűek részére. Nem csupán az osztályok túlnépességében van a hiba, hanem épen azon körülményben, hogy a tananyag az ilyen gyermekre nézve nagyon is sok, holott azt minden átlagos tehetségű

játszva elsajátíthatja. Valamennyi tanulóra nézve az iskola igényeit lejjebb szállítani, épenséggel bűn lenne az átlagos tehetségükkel szemben. A következmények a gyenge tanulóra nézve igen szomorúak; a tanító egy ideig csak foglalkozik a gyermekkel, de halátja, hogy a karaván folytonos, habár lassú haladásával a szegény gyermek lépést tartani nem tud, elvégre elejti. Ezentúl a gyermek szelleme többé nincs jelen a tanításon, az utolsó padban szerényen meghuzódik, játszik vagy eszik, vagy — ha mer — pajkoskodik. Erre azonban a bátorsága nem igen szokott elég nagy lenni, mert, legtöbbször testileg is gyengébb lévén, örül, ha hagyják őt békében és tudatlansága miatt nem képezi társai rossz viczceinek célzatláját. Ezt azonban el nem kerüli, mert a legközelebbi tanévben már fiatalabb tanulókkal kerül össze, ő, a visszamaradt. Csoda-e, ha ilyen körülmények között az ilyen gyermek nemcsak hogy nem tanul, hanem erkölcsileg is süllyed. Végre csak arra akarok még figyelmeztetni, miszerint épen az a körülmény, hogy a népiskola nem akart s nem tudott az ilyen elemekkel foglalkozni, szorította ezeket a hülyeintézetekbe, a mi aztán az ily önálló iskolák szervezésére a lökést megadta.

Hasonlókép nem tartom célravezetőnek az intézeti tanítást, különösen azok részére, a kik a gyengeelméjűséghez közel állanak. Az intézetek felállítása és üzemben tartása már egymagában oly nagy költségeket igényel, melyeknek megfelelő tan- és tartásdíját a legtöbbször szegény szülők fizetni nem képesek. A társadalomra bízni az ilyen intézetek felállítását, meddő dolognak bizonyulna; Poroszország csak most érte el, hogy minden tartományában egy-egy provinciális hülyeintézetet tudott létesíteni; mind ez ideig a hülyeintézetek kizárólag magánkezekben voltak. A gyengetehetségű tanulóknak ilyen intézetekben eszközlendő tanításához való ragaszkodás tehát nem jelentene egyebet, mint a kérdés elintézésének elhalasztását — ad græcas calendas. De nem is volna jó a gyengetehetségűeket intézetbe szorítani, egyrészt mert nélkülözni kénytelenek a családi tűzhely melegét, másrészt — és erre kiváló sulyt kívánok helyezni — mert ezen gyengetehetségű gyermekeket akként kell nevelni és kiképezni, hogy *előbb-utóbb önmaguk keressék meg kenyereket, ha mindjárt mint napszámosok vagy gyári munkások is. Ha ők 8—10 esztendőn át intézetben nevelkedtek, az élet a külvilágban nagyon keserűnek mutatkoznék, hiszen sok mindennapos dolgról nincs is tudomások, a miket*

pedig a szülői házban tartzkodva, kortársakkal érintkezve, játszva elsajátítottak volna.

Egyes helyeken különórákkal iparkodtak az elmaradozó tanulókat annyira vinni, hogy társaikkal lépést tarthassanak. Ezt épen-séggel a legszerencsétlenebb megoldásnak kell tekintenem. Mert mit jelent ez? Az a gyermek, a kinek agyveleje oly gyenge, hogy még a rendes óraszám alatt sem képes elegendő munka erőt és képességet kifejteni, a ki tehát szellemileg már többé-kevésbé ki-merült, az a gyermek még egy további órán át tartatik vissza az iskolában. Felesleges bizonyítani, hogy a tanító fáradása hiábavaló időtöltés, hogy az e célra fordított költség hasztalan. Némileg hasonló megítélés alá esik Berlin eljárása, mely napi két órán át külön-osztályokban taníttatja a gyermekeket azon célzattal, hogy az alapfogalmakban megerősödve ismét a rendes népiskolába visszakerüljenek. Az eredmény előre látható: a gyengetehetségű gyermek amúgy végtére elsajátítja az I. osztály anyagát, most visszakerül a népiskolába, de annak második osztályába. Itt ismét két-estzendőn át elül, mire kénytelenek őt ismét a gyengetehetségűek iskolájába, magasabb osztályba küldeni s így tovább.

Nem sokkal egyszerűbb az ilyen gyermekek részére külön iskolákat létesíteni és csupán azokat a népiskolába visszazáraztatni, a kiknek szellemi fejlődése elég biztosítékot nyújt, hogy a rendes iskola igényeinek megfelelni képesek?

A tájékozatlan nagy közönség ellenszenva a gyengetehetségűek iskolájával szemben annak szerencsétlen elnevezésétől eredhet. A leipzigi iskola még most is csökönycsen ragaszkodik a «*Schule für Schwachsinnige*» elnevezéshez és konzekvens magatartásával tényleg sikerült a szülők passzív ellentállását az iskolával szemben legyőzni, a mi a lakosság felvilágosodottságára és a tanügy vezetőinek tapintatosságára mindenesetre igen szép világótvét. Valamennyi e fajta iskola közt a leipzigi még most is legnagyobb, a legtöbb osztályra tagozott. Másutt meg a «*Schule für Schwachbegabte*» címet használták, de ezt is kénytelenek voltak elhagyni. Jelenleg általában a «*Hilfsschule*» elnevezést használják a közönséggel szemben és csak a hatóságokkal való levelezésekkor teszik utána zárjelbe: (für Schwachbegabte). Sőt Verbandstagjuk címében is ugyanezen elnevezést használják. Egyes helyeken még a «*Spezialklassen*» elnevezés is használatos. Nálunk is valamelyes tetszetős címet kellene feltalálni, mely a «buták iskolája» érdemf-

len, rossz élezcokra alkalmat adó elkeresztelést elfelejtesse és a mellett rövidebb legyen, mint a jelenlegi hivatalos cím: «A gyengetehetségűek iskolája». Más kifogást, mint a cím ellen, ezen iskolák ellen emelni tényleg nem lehet. A ki tudja, hogy az ilyen gyengetehetségű gyermekek mennyire czéltáblái eszesebb társaik lealázó, felingerlő gúnyolódásainak is; a ki látta, mint nekem 12 e fajta iskolában alkalmam volt, mily fesztelenül, zavartalanul, gyermekiesen érintkeznek ezen szerencsétlen gyermekek, mikor hasonzorúek együtt vannak; a ki továbbá látja, mily nehéz fáradalommal képesek az ismeretek morzsáit elsajátítani és így használhatóbb-lényekké válni: az nem csak hogy nem fogja gúnyolni ezen iskolákat, nem fog olcsó szellemességekkel tündökölni akarni, hanem ellenkezőleg azok közé áll, a kik az efféle iskolák felállítására mellett kardoskodnak. Részemről a *külön iskola vagy osztályok* elnevezést ajánlom, zárjelben (gyengetehetségűek részére) hivatalos levelezések alkalmával. Igaz, a vakok, siketnémák, hülyék iskolája is külön iskola, de ezek rendes elnevezésében senki meg nem ütközik, sőt természetesnek tartja. *Kisegítő iskolának* is lehetne elnevezni, de ez azt jelentené, hogy kisegíti a rendes iskolát, holott egészen önálló akar lenni. Igen, nagy fontossággal bír annak eldöntése, *melyik gyermek való a gyengetehetségűek iskolájába*, a mivel szorosán összefügg az eljárás az ilyeneknek felvétele körül. Minthogy ezen iskoláztatás ujság még Németországban és Svájcban is, daczára annak, hogy egyes helyeken már évtizedek óta fennállanak, és így teljes jogosultsággal felvehető, hogy az ily iskoláztatás haszná a köztudatba még nem hatott, sőt azt látjuk, hogy sok helyen az ilyen iskolák felállítását a legnagyobb ellenszenvvel fogadják, — a fölvetelnek a gyengetehetségűek iskolájába a legnagyobb körültekintéssel kell történnie, minden kényszert mellőzve, csak akkor, midőn úgy a tanügyi hatóság, mint a szülők meggyőződtek, hogy a szóban forgó gyermek tehetsége tényleg gyenge, sokkal gyengébb az átlagosnál.

Ezen körülmény megítélésére jelenleg más eljárással nem rendelkezünk, mint a gyermeknek megfigyelésével az iskoláztatás első éveiben. A merre jártam, mindenütt arról értesültem, hogy a tanítók utasítva vannak azon gyermekeket, kik egy évi iskoláztatás után a magasabb osztályba át nem léphetnek, a második iskolaév alatt megfigyelni, vajjon előmenetelük javul-e, és ha nem javul, kutatni, hogy ezen hátramaradásnak mi az oka: gyenge-

tehetség vagy más körülmény? Ezen megfigyelésben résztvesz az illető iskolának igazgatója is.

Nehogy egyik-másik tanító kényelemszeretete folytán oly gyermekek is a gyengetehetségük iskolájába való áttételre ajánltassanak, a kik nem odavalók, a legtöbb helyen még *külön bizottság* vizsgálja meg a gyermeket. Ezen bizottságnak tagjai a tanügyi hatóság részéről egy tanfelügyelő, a gyengetehetségük iskolájának vezetője és egy orvos, legtöbbször idegorvos. Ezen bizottság szintén meggyőződni iparkodik, vajjon tényleg a gyengetehetség okozta az előmenetel elmaradását, ennek megtudására a szülőkkel is érintkezésbe helyezkedik. De ha a szülő ellenkezik gyermekének ezen iskolába való áttételével, úgy semmi esetre sem kényszerítik őt arra. Egyedül Braunschweigban értesültem arról, hogy ez irányban gyenge nyomást gyakorolnak a szülőre. A törvény a gyermek taníttatásának kötelezettségét előírja egyrésztől, másrésztől fölmenti a népiskolát az olyan elemektől, melyek kellő előmenetelt tanusítani nem képesek: ilyenkép a népiskolának meg van adva a lehetőség a nem oda való elemek kiküszöbölésére és a szülő a gyermeke kiképeztetéséről magánuton köteles gondoskodni — nemkülönböztetési pénzbüntetés terhe között — vagy pedig a gyengetehetségük iskolájába beiratni. Az eredmény rendszérint az, hogy a gyermekek a gyengetehetségük iskolájába kerülnek. Legtöbb helyen maguk a szülők belátják, bár fájó szívvel, hogy legjobb, ha gyermekük a gyengetehetségük iskolájába megy át, és e czélból nyomtatott mintán kéri is azt.

Semmi esetre nem való a gyengetehetségük iskolájába az olyan gyermek, a ki más valamilyen ok miatt nem tud előre menni. Ezen körülményeknek megbízható kizárása szigorú kötelessége a felvétel körül közreműködő tényezőknek, az intézménynek jövője érdekében. Ezen szempontból sok helyütt a gyengetehetségük iskolájának vezetője a jelölteket az iskolában meglátogatja és megfigyeli a többi rendestehetségük között. Ezen iskolák első kongresszusa alkalmából (1898 ápr. 12. és 13-án) *Grote* főtanító Hannoverben: «Mely gyermekek valók a gyengetehetségük iskolájába?» című, alaposan kidolgozott előadásában hangsúlyozza, hogy nem való a külön iskolába az olyan gyermek, a kinek előmenetét időszakos vagy tartós betegség akasztotta meg, mert köztudomásu, hogy a hosszabb ideig tartó vagy súlyosabb betegségek nem egy ízben nem csupán a testre hatnak, hanem a szellemi képességeket mulóan,

esetleg állandóan gyengítik. Az ilyen gyermekek szellemi képességének megítélésére esetleg még egy harmadik évet reá kell szánni. Továbbá nem való az olyan gyermek, a ki valamely szervi hibában szenved, rosszul lát, hall vagy beszél, a mi szintén igen lényeges befolyást gyakorol oly ítélet alkotására a tanító részéről, hogy a gyermek észbeli tehetségei igen gyengék. A dadogást és hebegést gyógyító kurzusoknak fontossága ezen szempontból felette nagy, hasonlóképp felette fontos, hogy a rossz látás vagy hallás által gyakorolt befolyás számba vételessék. Ezen okból felette fontosnak tartom, hogy e tekintetben a bizottságnak tagját képező orvos alaposan megvizsgálja a gyermeket. Feleslegesnek tartom megemlíteni, hogy az első pont alá soroltakra nézve ugyanily figyelmet, alapos megvizsgálást és utána-kérdezősködést a gyermek szülőinél vagy orvosánál, a ki előzetesen orvosolta, kell fordítani. A braunschweigi bizottságban egy Sanitätsrath vett részt, láttam is a megjegyzéseket, miket minden egyes gyermekre nézve tett azoknak fejlapjára, de mondhatom, hogy eljárásával korántsem vagyok megelégedve. A vizsgálat igen felületes lehet, mert legtöbbször a «Zähne normal» vagy «fehlerhaft» kifejezésre bukkan-tam. Részemről nélkülözhetetlennek tartom, hogy az ily gyermekek látó- és hallóképessége, testi egészsége minden egyes esetben a legpontosabban megvizsgáltassék, hiszen a gyengetehetségű diagnosist jelenleg csakis kizárás útján vagyunk képesek megtenni.

Ezen körülmény annak hangsúlyozására késztet, hogy az iskola és a gyermekek szempontjából mily rendkívüli fontossággal bír azoknak megvizsgálása, a kik kellő előmenetelt tanúsítani nem képesek. Hányszor lehetne ily szegény gyermekek segíteni, ha szakképzett iskolaorvosok állanának az iskola szolgálatában? eddig várni, míg a szülők maguktól reájönnek, vagy addig, míg a gyengetehetségűeket megvizsgáló bizottság elé kerül, még sem járja. Hát a hol nincsenek külön iskolák a gyengetehetségűek számára, vagy a hol a vizsgálat ezen bizottság részéről sem történik kellő alapos-sággal? Igazságos-e, hogy az ilyen gyermek éveket vesztegeljen és veszítsen? Mert ha kiderül az alaposan eljáró bizottság előtt, hogy a két-éven át iskolába hiába járt tanuló valamely fenti hibában szenved, akkor még nem dönthető el, vajjon ezen hiba vagy pedig a gyengébb-tehetség oka annak, hogy az előző két év alatt a kellő előmenetelt nem tanúsíthatta. A bizottság álláspontja ilyenkor kényes és bizony megeshetik, hogy hibásan dönt, de az ő részéről

az a kérdés, vajjon a gyermek még egy harmadik évet töltsön az első osztály padjaiban, látásának, hallásának, dadogásának megfelelő kezeléséről gondoskodva, vagy pedig a gyengetehetségük közé azonnal sorozható. Ezen Scylla és Charybdis között a bizottság azon tagjának nézete mérvadó, a ki a külön-iskolát vezeti, a ki tehát ilyen gyermekek körül kellő tapasztalatokkal rendelkezik. Általános nézetként felhozhatom, hogy kellően kiképzett és jártas orvosok közreműködésére nagy súlyt fektetnek, de jelenleg — mondják a gyengetehetségük iskoláinak vezetői — ők e tekintetben tapasztaltabbak, mint az orvosok.

Nem valók végül az ilyen iskolába az olyan gyermekek, a kiknek előmenetele a lakóhely gyakori változtatása, a szülők mostoha életkörülményei miatt lehetetlen. Ismeretes, hogy Németországban, azt hiszem, minálunk is, mily sok gyermek kénytelen mindennapi kenyerét keresni. Az a gyermek, a ki fáradt testtel jő az iskolába, hiába akar, nem képes figyelni, bármily érdekesen tud a tanító tanítani. Ezekre vonatkozólag is csak azt mondhatom, mint fentebb azokra, a kik valamely szervi hiba miatt nem képesek kielégítően tanulni: nem szabad várni, míg két hosszú esztendő eltelt, hanem legkésőbb már az első esztendő után vizsgálni kell az iskolaszéknek, mi az oka a hátramaradásnak és ha a szülők mostoha kereseti viszonyai, úgy azon segíteni. E tekintetben a szegény tanulóknak részeltetése meleg ebédben korántsem elég, ilyennek adása a feladatot körülöttük még nem merítette ki.

Grote még egy negyedik okból sem óhajtja a tanulót a gyengetehetségük közé felvenni: akkor, ha az csak egyes tárgyakban marad el, ezek előírt anyagának elsajátítására nem bír kellő képességgel. Az úgynevezett technikus tárgyak azonban, így rajz, szépírás, ének, torna, figyelmen kívül maradnak. Legtöbbször a számolásban maradnak el egyes, különösen leány-gyermekek, de ezen, ha egyébként kellőképp fejlettek, tüzetes gyakorlással a szorgalmas tanító rövidebb-hosszabb idő alatt segíthet. *Grote* nézetével teljesen egyetértek, habár az ilyen gyermekekre is kellő felügyeletet kell gyakorolni, esetleg azon tárgyra nézve, melyben előhaladni nem képes, külön tanításra utasítani.

Kielhorn, a braunschweigi iskola vezetője, az 1899 apr. hó 4. és 5-én a kasseli kongresszuson tartott előadásában: «A gyengetehetségük iskolájának szervezetéről» még néhány más okból is távol akar tartani szerinte nem oda való elemeket. Hogy epileptikus

gyermek, a kik sokszor elmeöngék, nem oda valók, ha görcsös rohamaik sürűen fellépnek és így a tanítást zavarják, bizonyára mindenki el fogja ismerni, hiszen ily beteg gyermek egyáltalában nem való az iskolába. Kifogásolható azonban azon kívánsága, hogy az erkölcsileg sülyedt gyermekek az ilyen iskola jótéteményéből kizárassanak. Én abban, hogy az ilyen gyermek a népiskolába két évén át tartó járása alatt erkölcsileg rosszul viselte magát, még nem talállok kellő indokot a külön iskolából való kizárásra. Ott, ahol 60—70 tanuló van egy tanító keze alatt, a figyelem nem lehet oly beható, mint ott, ahol — így a gyengetehetségűek osztályában — csak 15—20—25 gyermek van. Azután, nem lehetséges, hogy a gyermek épen azért sülyedt erkölceiben, mert gyenge, vagy semmi előmenetele miatt a tanító vele tovább nem törődött és tanulótársai csufolódásainak czéltáblául szolgált mindig? A tétlenség és kinzás az erkölcsi sülyedést nagyon is képesek előmozdítani. Ha azonban ezen erkölcsi sülyedés a külön-iskolában való iskoláztatás alatt is megmarad, az ily gyermek eltávolíttatása ellen semmi kifogásom nincs, de módot, alkalmat kell adni az ily gyermek megjavítására és csak akkor adható valamilyen kényszeriskolába, ha a törekvés erre sikertelennek bizonyult.

Kielhorn még azon gyermekek felvételéről sem akar tudni, a kiknek gyengeelméjűsége nagyobb fokú, vagy a kik határozottan idióták, sőt az ilyen gyermekek kizárását az első sorba helyezi. Ezen nézetet nyilvánvalóan azon félelem sugallta, hogy különben a gyengetehetségűek iskolája képezhetetlen, vagy csak igen nehezen képezhető elemeket, mint állandó nehezéket lenne kénytelen hordani és így azoknak előmenetele, kiknek az iskola tulajdonképen való, tetemesen meglassítva lesz. Hogy az az iskola jó hírnevének nem hasznos, kétségtelen. Én azonban nem zárkozhatom el a szülők azon kívánságától, hogy azon esetre, ha ilyen szerencsétlen gyermekük van, az $\frac{1}{2}$ —1 évén keresztül ezen helybeli iskolába járjon és csak akkor adassék idióta intézetbe, ha meggyőződtek, hogy gyermekük a gyengetehetségűek iskolájában sem tud semmi előmenetelt tanusítani. Ezen nézetemmel meg-egyezik az általános gyakorlat; legalább minden gyengetehetségű osztályban láttam egy-két határozott idiótát, vagy felette gyenge-elméjű gyermeket.

Mindezek alapján azt mondhatjuk: *A gyengetehetségűek iskolája* az olyan tanköteles gyermekeknek való, kik a rendes nép

iskola egy osztályát egyedül gyengébb tehetségük miatt nem tudták végezni. Felvételük felett alapos vizsgálat alapján bizottság dönt, melynek tagjai a tanügyi hatóság megbízottja, iskolaorvos és a gyengetehetségük iskolájának vezetője; az osztálytanító javaslatba hozza az oda való gyermekeket. A gyengetehetségű gyermek ezen iskolából a tankötelezettség befejezte előtt csak azon esetben bocsájtható el, ha kiderül, hogy gyengeelméjűsége, erkölcsi állapota, stb. miatt az iskola által kitűzött cél el nem érhető. E tekintetben is bizottság dönt.

Szükségtelen mondanom, hogy azon esetre, ha netalán egy ilyen gyengetehetségű gyermek észbeli fejlődése gyorsabb tempót követne, vagy ha rendes képességének bizonyulna, tehát tévedés folytán került volna a gyengetehetségük iskolájába, az illető visszahelyezése hivatalból eszközöndő (Zürichben 1891—95-ig 53 gyermek közül 11-et helyeztek vissza a népiskolába) és a vizsgálat megindítandó, hogy mikép történhetett meg ilyen tévedés. Részemről a legszigorúbb eljárásnak vagyok barátja, mert minden hibáért, a mi az ember végességéből keletkezik, egy szegény gyermek és egy egészséges intézmény szenved.

Ezen iskoláztatás céljául azt, hogy a gyengetehetségű tanulóval lehetőleg sok ismeretet alaposan elsajátíttasson, kitűzni nem lehet. A *tananyag* ennek következtében nem lehet szigoruan előírt. Fődolog, hogy *a mit az ily gyermek tanul, azt meg is tanulja* és felette hibás lenne, félig meddig elsajátított ismeretekkel túltömni. Így, egy ily iskola felsőbb osztályaiban a nagy egyszeregyet gyakorolták; habár a feleletek meglehetősek voltak, a gyermekek feleleteiből kiérezni lehetett, hogy bizony ingó talajon mozognak. Szigoruan előírni tehát, hogy mi a tananyag, nem lehetséges. *Fisler*, a zürichi iskola vezetője, egyre hangoztatja, hogy a *sablon* ezen iskolák megölője. Míg a rendes népiskola az átlagos észtehetségűeknek rendezi és osztja be tananyagát, a kik ezzel könnyen megbirkózhatnak (látjuk, hogy 3—4 heti szorgalmi időnek elvesztése nem árt feltűnően), addig a külön-iskola növendékeinek észtehetségét ad maximum kénytelen igénybe venni, hogy egyáltalában valamire mehessen. A növendéksereg, a formálandó anyag azonban korántsem egyforma: a leggyengébb anyagot, a legnehezebben kiképezhetőt Leipzigben és Zürichben láttam. Valóban sok gyermek már nagyon közel áll az imbecillitáshoz. De még ugyanazon városban sem egyforma az anyag, évről-évre változik és

ennek folytán egyes osztályokkal találkozhatni, mint én például Magdeburgban, melynek tanulói alig voltak képesek valamivel több tudományt magukba szívni, mint az utána következői; a különbség a két évfolyam között korántsem felelt meg az esztendői tananyagának. De ugyanazon osztályba járó gyermekek előremenetele is igen változó; van olyan, a ki két esztendeig kénytelen egy osztályban maradni, míg más egy évnél rövidebb idő alatt kerül a felsőbb osztályba, sőt nem egy olyan is van, a ki később a rendes iskolába visszamehet: fentebb említettem, hogy Zürichben öt év alatt 53 gyermek közül 11-et a rendes népiskolába visszahelyeztek. Végül még azt is kell hangsúlyoznom, hogy egy és ugyanazon gyermek fogékonysága a különböző tantárgyak iránt nem egyforma, legtöbbször, ha van eltérés e tekintetben, a számtanban gyengébbek, vagy a szemléleti oktatásban. Azért ezen megfelelő tanórák alatt az ilyen gyermekeket az alsóbb osztályokba küldik, azaz kicserélik: különösen a híres leipzig-i iskolában gyakorolják ezen eljárást.

Ha fix tantervet nem is lehet megállapítani, mégis a legtöbb helyen *négy elemi iskola tananyagának elsajátítását* tűzik ki czélul, akként okoskodva, hogy az a gyermek, a ki két év alatt nem képes egy elemi osztályt elvégezni, a mikor kétszer ugyanazt hallja, talán képes lesz ezt az anyagot ugyancsak két év alatt elvégezni, ha egyszerre sokkal kisebb adagokban kapja. Az ilyen szellemi gyengére nézve egyáltalában nem közömbös, milyen részletekben kapja a tudományt; mentől kisebbekben, annál jobban tudja gyenge gondolkodó képességével fölfogni és fejletlen emlékező tehetségével megtartani. Ha egy hegyre felmegyünk, mennyivel több erőkifejtésbe kerül a meredekebb útnak követése, mint a lejtősebbe? Igaz, hogy első esetben sokkal hamarabb érünk czélt. A gyengetehetségű tanuló számára a haladás útját az ismeretek magasságára nagyon is lankássá kell tenni, ha egyáltalában azt akarjuk, hogy a tanító segítségével némi magasságra tudjon felkapaszkodni.

Még más tényezők is szerepelnek, melyek ezen czél elérhetőségét előmozdíthatják: *a kis osztályok*; habár e tekintetben is rendkívül változó viszonyokra akadhatni. *Wintermann* statisztikája szerint legkevesebb tanuló volt a leipzig-i külön-iskola egy osztályában: vagy 15 tanuló, Lübeck átlag 16, Kassel 16, Dresden 17, Plauen 19, Hamburg 20, Frankfurt 20, Breslau 20, Hanno-

ver 21, Bremen 22, Nürnberg, Elberfeld, Charlottenburg 24, Magdeburg 25, Köln 27, Düsseldorf 30, Braunschweig 31, Aachen 33. A berlini osztályokban, melyek ezen kimutatásban még nem szerepelnek, az előírás szerint legkevesebb tanuló volna 12, de magam számláltam 16—18-át, sőt 19 is lett volna, ha betegség miatt egyik másik el nem maradt volna. Wintermänn 18 tanulót teljesen elegendőnek tart egy osztály számára. Azt hiszem, a szám ilyen fixálása felette bajos, részben az adminisztráció, részint a tanuló anyag szempontjából; nyilvánvaló: mentől gyengébb-tehetségűek kerülnek össze, annál kisebb osztályokat kell alkotni, hogy a tanító velük ugyanazon tananyagot elsajátíthassa. Részemről a számot 15—20-ban vagyok hajlandó megállapítani. A zürichi iskola vezetője egy osztályából hármat csinált akként, hogy az első csoportot 7 órára, a másodikat 8-ra, a harmadikat 9-re rendelte be; minthogy mindegyik csoport két órán át tartózkodott az osztályban, ezen rendelkezés folytán az első és utolsó órában a tanuló-csapat $\frac{1}{3}$ -ával, a két középső órában pedig annak $\frac{2}{3}$ -ával volt elfoglalva.

Itt tartom helyén megemlíteni, hogy az osztályok alakításánál a névre egyáltalában nincsen tekintettel, mert a távolság és a több fokozat felállítása már is igen nagy akadályokat képviselnek. S csak ha ezeket sikerül legyőzni, lehetne a tanulók nem szerinti elválasztására gondolni. Baj ebből a körülményből eddig nem származott. Nem is tudok külön-iskolát, magam egyet sem láttam, hol nem szerint választották volna el a tanulókat.

JUBA ADOLF.

(Vége következik.)

NYÁRI FRANCZIA TANFOLYAM A GENFI EGYETEMEN.

(COURS DE VACANCES DE FRANÇAIS MODERNE.)

A sok nyári cursus közül, melyeket a külföldi egyetemek ez évben rendeztek, nálunk — tudtommal — csak e folyóirat olvasói szereztek tudomást a genfin kívül még a Grenoble-ban és a Lausanneban rendezendő tanfolyamokról; azt is csak a kivonatossan közölt programmból